

**MAKTABGACHA YOSHDAGI ESHITISH QOBILIYATI
CHEKLANGAN BOLALAR TALAFFUZINI KORREKSIYALASHDA
YANGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH**

Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Mirsaid Yunusov Xudayarovich

yunusovm26@gmail.com

tel: +998919433300

Annotatsiya: AKTdan ta'lim jarayonida, xususan, multimedia vositalaridan individual darslarda foydalanish bolalarning bilimga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada rag'batlantirishi, bolalarning og'zaki nutqini o'rganish va ulardan foydalanish motivatsiyasi, mzashtg'ulot davomida samaradorlik va mahsuldorlikni saqlashi mumkin. Bundan tashqari, AKTdan foydalanish rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi bilan yaxshi birlashtirilgan bo'lib, aqliy jarayonlarni rivojlantirishga, talaffuz ustidan o'zini boshqarish qobiliyatlariga qaratilgan turli mashqlardan foydalanishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: AKT, rivojlantiruvchi ta'lim, vizualizatsiya, ijtimoiy reabilitatsiya, estetik tarbiya, animatsiya, video taqdimot, photoshop, ovoqli tasvirlar.

Zamonaviy pedagogik jarayon eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun sotsializatsiya yo'nalishi, o'zini o'zi rivojlantirish va eshitish qobiliyati cheklangan bola shaxsini anglashiga asoslangan yangi ta'lim muhitini yaratishni talab qiladi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimiga, ayniqsa eshitish qobiliyati cheklangan bolalar uchun axborot texnologiyalarini joriy etish zarur. Bolalar kompyuter bilan nisbatan erta tanishishadi. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, darslarga qiziqish sezilarli darajada oshadi, bilim qobiliyatlari darajasini oshiradi. Mavzuni tushuntirishda yangi nostandart usullaridan foydalanish, ayniqsa o'yin uslubida, beixtiyor e'tiborni kuchaytiradi, ixtiyoriy e'tiborni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday holda, turli xil idrok kanallari ishtirok etadi, bu nafaqat faktlarda, balki bolalar xotirasida, ayniqsa kar va eshitish qobiliyati cheklangan bolalar xotirasida ma'lumotlarni joylashtirishga imkon beradi. Multimediya taqdimoti shaklida materialni taqdim etish o'quv vaqtini qisqartiradi va bolalar salomatligi resurslarini bo'shatadi. Bundan tashqari, o'quv jarayonida taqdimotlardan foydalanish sizga quyidagilarga imkon beradi: bolalarni qiziqtirish, tarbiyaviy effektlarni oshirish, materialni o'rganish sifatini oshirish, tayyorgarligi har xil darajadagi bolalarga

differential yondashuvni amalga oshirish, bir vaqtning o'zida turli xil qobiliyat va qobiliyatlarga ega bolalarni tashkil etish. Zamonaviy maxsus maktablar doimo o'qitish va tuzatish jarayonini yanada samarali, rivojlanib va qiziqarli qilishga yordam beradigan yangi usullarni izlaydi. Eshitmaydigan bolalarning talaffuz sifatini oshirish bo'yicha tuzatish ishlar vositalaridan biri sifatida biz axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) keng foydalanamiz.

AKTdan ta'lim jarayonida, xususan, multimedia vositalaridan individual darslarda foydalanish bolalarning bilimga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada rag'batlantirishi, bolalarning og'zaki nutqini o'rganish va ulardan foydalanish motivatsiyasi, mza shg'ulot davomida samaradorlik va mahsuldorlikni saqlashi mumkin. Bundan tashqari, AKTdan foydalanish rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi bilan yaxshi birlashtirilgan bo'lib, aqliy jarayonlarni rivojlantirishga, talaffuz ustidan o'zini boshqarish qobiliyatlariga qaratilgan turli mashqlardan foydalanishga imkon beradi.

Individual mashg'ulotlarda vizualizatsiyadan foydalanish eshitish qobiliyati past bo'lgan bolalarga uning vizual taqdimoti orqali ma'lumotlarni samarali o'zlashtirishga va ushbu ko'nikmalarni boshqa faoliyatga o'tkazishga yordam beradi.

Axborot texnologiyalari shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ta'minlaydi. Kompyuterning imkoniyatlari tanishish uchun taqdim etiladigan materiallar hajmini ko'paytirishga imkon beradi. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bir xil dasturiy material ko'p marta takrorlanishi kerak, yildan-yilga u kengayib, chuqurlashib borishi kerak va bu erda materialni taqdim etishning xilma-xilligi katta ahamiyatga ega.

Ovozlarni idrok etishning o'zi eshitish imkoniyati cheklanganlarga zavq bag'ishlashi mumkinligini inobatga olmaslik mumkin emas. Ko'plab kar bolalar radiodan musiqa tinglashni juda xohlashadi. Binobarin, kar bolalarga estetik tarbiya berishda eshitish idroki ma'lum bir ahamiyatga ega.

Shunday qilib, ovoz balandligini o'zgartirishni osonlashtiradigan, xususan audio materiallarning o'ziga xos chastotalarini yangilaydigan yangi axborot texnologiyalari eshitish qobiliyati cheklangan bolaning ijtimoiy moslashuvi tizimida juda katta rol o'ynashi mumkin.

Eshitish qobiliyati zaif bolalarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish tizimida texnik vositalardan foydalanishning navbatdagi yo'nalishi bu nutq ustida ishlash usullarini axborotlashtirishdir.

Klinik jihatdan bolalarda eshitish qobiliyatini yo'qotish har xil darajadagi eshitish qobiliyati, vestibulopatiyalar va nutqning buzilishi bilan tavsiflanadi. Eshitish qobiliyatini yo'qotgan bolalarda nutqni saqlash darajasi bir qator omillarga

bog'liq: bolaning o'sishi va rivojlanishi sharoitlariga, uning nutqini rivojlantirish uchun ish borligi yoki yo'qligiga va korreksion ishning sifatiga bog'liq.

Ko'pgina dalillar shuni ko'rsatadiki, eshitish qobiliyati cheklangan bolalarga talaffuz qilishni o'rgatish jarayonida eshitish sezgisini muntazam ravishda qo'llagan holda, bolalar nutqining tushunarli bo'lishiga yordam beradi. Mashg'ulotlarda zamonaviy uskunalarning tovushni kuchaytiruvchi xususiyatlaridan foydalanish, bundan tashqari, eshitish qobiliyati cheklangan bolalarda nutq ko'nikmalarini shakllantirishda bolalarda saqlanib qolgan vizual, teri va motor analizatorlaridan foydalanish zarur. Axborot texnologiyalari tizimida vizual analizatoridan foydalanish, bir tomondan, nutq apparati ishini tushuntirishda animatsiya va video materiallarning taqdimotidan foydalanish (shu jumladan, animatsiya yordamida animatsiyani namoyish qilish mumkin), aksincha, vizual tasvirni bir vaqtning o'zida taqdim etish va obyekt yoki hodisaning audio hamrohligi bilan ta'minlangan. Ushbu murakkab jarayon organik ravishda multimedia tamoyillariga asoslangan moddiy taqdimot shaklida kiritilgan. Qoldiq eshitishdan foydalanish va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun yangi texnik vositalardan foydalanish kerak.

Kar va zaif eshituvch bolalarni tarbiyalashda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ularning aloqa imkoniyatlarini kengaytirishga, qulay hissiy ohangni yaratishga va shu bilan motivatsiya darajasini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Kompyuter resurslari dastur talablari, bolalarning og'zaki nutqining rivojlanish darajasi, bolaning individual xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'zingizning didaktik materialingizni yaratishga imkon beradi. Axborot texnologiyalari kerakli miqdordagi didaktik o'yinlarni tezda yaratishga imkon beradi, shu bilan birga bolaga individual yondashuvni amalga oshirgan holda leksik mavzuni o'rgatish mumkin, bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga oling.

Grafik muharriri ("Photoshop") dasturi yordamida siz vizual idrok, e'tiborni rivojlantirish uchun turli xil mashqlarni yaratishingiz mumkin. Misol uchun "Ovozli tasvirlar", "Rasmda kim yashiringan?", "Farqlarini toping". Bu multimediyali texnologiyalar bolalarning xotira, tafakkur, tasavvur, vizual va og'zaki-mantiqiy fikrlash va boshqa aqliy jarayonlarni rivojlantirishda samarali sanaladi.

Bu dasturlar yordamida biz tovushlarni avtomatlashtirish, nutqning ritmik va intonatsion tuzilishi ustida ishlash uchun darslar uchun multimediya prezentatsiyalarini yaratamiz. O'rganilayotgan har bir tovush uchun tovushlarni talaffuz qilish rejimlari, barcha holatdagi tovushlarni mahkamlash, artikulyatsiyaga o'xshash tovushlarni farqlash uchun rasmlar, tovushlarni avtomatlashtirish va farqlash uchun nutq materiallari tanlangan. Dastur talablarini tushunishga qiynalgan bolalar uchun oddiyroq nutq materiali tanlanadi, o'qituvchi yordamida

vazifalar birgalikda bajariladi. Nutqning ritmik-intonatsion tuzilishi ustida ishlashda bolalarga taqlidga xos bo'lgan topshiriqlar berilib bajartiriladi, individual nutq materiali taklif etiladi (diqqat, orfoepik normalar, pauzalar bilan). Talaffuzni shakllantirish dasturini o'zlashtirgan bolalar uchun yanada murakkab vazifalar, murakkab grammatik tuzilmalarga ega bo'lgan nutq materiallari va mustaqil o'yin faoliyat turlari qo'llaniladi.

Umuman olganda kar va zaif eshituvchi bolalar uchun multimediyali mashg'ulot vositalarini yaratish defektologning majburiy ishtirokini talab qiladi, chunki ko'rib chiqilayotgan mavzu yuzasidan so'z boyligini oshirish va talaffuzini korreksiyalashda yangi axborot texnologiyalarining ahamiyati katta va samaralidir.

Adabiyotlar:

2. Zubenko, N. P. Kompyuter kaleydoskopi: boshlang'ich maktabda kompyuter prezentatsiyalaridan foydalanish [Matn] / N.P. Zubenko. - Mozyr: Yordam, 2007. - 32 p.

4. Kukushkina OI, Korolevskaya TK, Zelenskaya YB, Talaffuzni o'rgatishda axborot texnologiyalari. Poligraf-xizmat, 2004 yil.

1. Yunusov, M. (2020). КАР ВА ЗАИФ ЭШИТУВЧИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(76). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465

2. Yunusov, M. (2020). THE IMPORTANCE OF MODERN TECHNICAL DEVICES IN THE DEVELOPMENT OF HEARING. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6366

3. Yunusov, M. (2020). Методика обучения детей с нарушением слуха на основе мультимедийных средств. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(71). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367

4. Yunusov, M. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480

5. Yunusov, M. (2021). MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINING O'RNI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/711>

6. Yunusov, M. (2021). ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH DARSLARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN

FOYDALANISH METODIKASI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (1). извлечено от <https://journal.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1190>

7. Axrorova, S. (2020). HOZIRGI ZAMONDA AUTIZMLI BOLALARNING TA'LIM-TARBIYA MUAMMOSI. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6485

8. Axrorova, S. (2020). AUTIZMLI BOLALARGA TASHXIS QO'YISH USULLARI. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(74). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6487

9. Axrorova, S. (2020). Медико-педагогические и психологические основы подготовки детей с синдромом аутизма к социальной жизни. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(74). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6488

10. Axrorova, S. (2021). РАННИЙ ДЕТСКИЙ АУТИЗМ И РАБОТА ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://matinfo.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1788>

11. Axrorova, S. (2021). ИГРА КАК СРЕДСТВО КОРРЕКЦИИ АУТИСТИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ТЕРАПИИ ИГРОЙ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от <https://matinfo.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/710>

12. Axrorova, S. (2021). AUTIZM SINDROMIGA CHALINGAN BOLALAR RIVOJLANISHIDAGI NUQSONLARNI OLDINI OLISH VA KORREKSIYALASH. *Zamonaviy ta'limda Pedagogika Va Psixologiya Fanlari*, 1(3). Retrieved from <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4061>

13. Axrorova, S. (2021). F 84 BU QANDAY TASHXIS? MUAMMOLAR VA YECHIMLAR. *Zamonaviy ta'limda Pedagogika Va Psixologiya Fanlari*, (2). Retrieved from <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2907>

14. Akramova, X. (2020). Zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanish–muvaffaqiyat garovi. *Bola va Zamon jurnal. T*, (2-2019).

15. Akramova, X. (2020). Замонавий мультимедиа воситаларидан фойдаланиш-муваффакият гарови. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1-5.

16. Islomova, O. (2021). UMUMTA'LIM MAKTABLARI QOSHIDAGI LOGOPEDIYA SHAHOVCHALARI ISHINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA PEDAGOGIK TAVSIYALAR. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2619>

17. Muzaffarova, X. (2020). Maxsus maktab internatlarda olib boriladigan korreksion tarbiyaviy ishlarning mazmuni. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

18. Muzaffarova, X. (2020). Kar bolalarda og'zaki nutqni shakllantirish. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

19. Arifxodjayev, G. (2021). SENSOR ALALIK BOLALARNING FONEMATIK IDROKINI RIVOJLANTIRISHDA “ ERTAK TERAPIYA”NING ANAMIYATI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(4). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4569>